KRIMINALISTIK TEKNIKADA KRIMINALISTIK BALLISTIKANING TUTGAN O'RNI VA UNING JINOYATLARNI FOSH QILISHDAGI AHAMIYATI

Bobomirzayev Mo'minjon
Namangan Davlat Universiteti katta o'qtuvchisi
Akramova Komila O'tkirbek Qizi
Namangan Davlat Universiteti Yuridik fakulteti Yurisprudensiya yo'nalishi YU-CU- guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada kriminalistik texnika tizimida kriminalistik ballistikaning o'rni, uning nazariy va amaliy asoslari, o'qotar qurollar bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilishdagi roli keng yoritilgan. Shuningdek, ballistik ekspertizaning zamonaviy usullari va texnologiyalari, ularning jinoyatlarni tezkor va aniq fosh etishdagi ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: kriminalistika, kriminalistik texnika, ballistika, o'qotar qurol, gilza, o'q, ekspertiza, jinoyat, tergov, identifikatsiya.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida jinoyatchilikning shakllari murakkablashib, uning oldini olish va fosh etish masalalari yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, o'qotar qurollar bilan sodir etiladigan jinoyatlar jamiyat xavfsizligiga jiddiy tahdid soladi. Shu sababli bunday jinoyatlarni ochishda an'anaviy usullar bilan bir qatorda ilmiy-texnik vositalardan keng foydalanish zarurati ortib bormoqda.

Kriminalistika fanining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lgan kriminalistik texnika jinoyatlarni tergov qilishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tizim tarkibida kriminalistik ballistika alohida o'rin egallab, o'qotar qurollar bilan bog'liq jinoyatlarni aniqlash va fosh etishda asosiy vositalardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur maqolaning maqsadi — kriminalistik ballistikaning kriminalistik

texnikadagi o‘rnini ochib berish hamda uning jinoyatlarni fosh qilishdagi ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilishdir.

BALLISTIKA (yunoncha ballo - otish) - artilleriya snaryadlari, boshqarilmaydigan raketalar, minalar, bombalar, o'qlar va boshqalar. fanHarakatni o'rganadigan ichki, tashqi va eksperimental bo'linadi . Ichki ballistika o'q otilganda porox gazlari ta'sirida o'qning bochka ichidagi harakatini va poroxning yonishi natijasida hosil bo'ladigan bosimni o'rganadi. Tashqi ballistika o'qning havoda harakatini va mo'ljallangan nishonga tegish qonunini o'rganadi. Eksperimental ballistika tajribalar, tekshirishlar va sinovlarning qonuniyligi bilan shug'ullanadi. Ichki va tashqi ballistik fizika. fanlarga asoslangan. Tashqi ballistika uchun asosiy : nazariy mexanika, meteorologiya va aerodinamika . Mahalliy ballistika uchun muhim fanlar nazariy mexanika, molekulyar fizika, termodinamika, gaz dinamikasi va portlash nazariyasidir. Ballistika fanining paydo bo'lishi N. Tartaly, G. Galiley, N. Nyuton, L. Euler va A. N. Bu Krylov nomlari bilan bog'liq.[1]

Kriminalistik ballistika — bu o‘qotar qurollar, o‘q-dorilar va ularning ishlatilishi natijasida hosil bo‘ladigan izlarni o‘rganadigan kriminalistika sohasi hisoblanadi. U jinoyat sodir etishda foydalanilgan qurolni aniqlash, o‘qning uchish yo‘nalishini belgilash va otish sharoitlarini tiklashga xizmat qiladi.[2]

Ballistika uch asosiy yo‘nalishda o‘rganiladi:

Ichki ballistika — o‘qning qurol ichida harakatlanishi;

Tashqi ballistika — o‘qning havodagi harakati;

Terminal ballistika — o‘qning nishonga ta’siri.

Kriminalistik nuqtai nazardan, ayniqsa o‘q va gilzada qoladigan individual izlar muhim ahamiyatga ega. Har bir o‘qotar qurol ishlab chiqarish jarayonidagi mikroxususiyatlari sababli o‘ziga xos iz qoldiradi. Aynan shu belgilar orqali qurol identifikatsiya qilinadi.

1 https://qomus.info/encyclopedia/cat-b/ballistika-uz/
2Volynskiy V.A. Kriminalistik ballistika asoslari. – Moskva: Yuridik adabiyotlar, 2018.

Kriminalistik texnika jinoyatlarni ochish, dalillarni aniqlash va mustahkamlash uchun qo‘llaniladigan ilmiy-texnik vositalar tizimidir. Ushbu tizimda kriminalistik ballistika quyidagi jihatlar bilan alohida o‘rin egallaydi:

Birinchidan, u o‘qotar qurollar bilan bog‘liq jinoyatlarni aniqlashda asosiy yo‘nalish hisoblanadi.

Ikkinchidan, voqea joyidan topilgan o‘q, gilza va boshqa izlarni tahlil qilish orqali muhim dalillarni beradi.

Uchinchidan, jinoyat sodir etish mexanizmini tiklashda katta yordam ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, sud ekspertizasida ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini beradi.Shu sababli kriminalistik ballistika kriminalistik texnikaning ajralmas va muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Kriminalistik ballistika quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:[3]

o‘qotar qurolning turini va modelini aniqlash;

o‘q va gilza orqali konkret qurolni identifikatsiya qilish;

otish masofasi va yo‘nalishini aniqlash;

o‘q uzilgan joy va sharoitni tiklash;

qurol ishlatilgan yoki ishlatilmaganligini aniqlash;

dalillarni ilmiy asosda mustahkamlash.

Mazkur vazifalar jinoyatni har tomonlama o‘rganish va haqiqatni aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Kriminalistik ballistika jinoyatlarni ochishda quyidagi jihatlar bilan muhim rol o‘ynaydi. Har bir qurol o‘ziga xos iz qoldiradi. Bu izlar mikroskop yordamida o‘rganilib, aynan qaysi quroldan o‘q uzilgani aniqlanadi.Topilgan qurol voqea joyidagi dalillar bilan taqqoslanadi. Bu esa shaxsning jinoyatga aloqadorligini isbotlash imkonini beradi.Otish masofasi, burchagi va yo‘nalishi aniqlanib, jinoyat qanday sodir etilgani qayta tiklanadi.Ba’zi hollarda jinoyat boshqa ko‘rinishda tasvirlanadi. Ballistik tahlil esa asl holatni aniqlashga yordam beradi.Ballistik ekspertiza xulosalari sud

[3]Axmedov B. Kriminalistik texnika asoslari. – Toshkent: Fan, 2021

jarayonida muhim isbot vositasi sifatida xizmat qiladi. Hozirgi kunda kriminalistik ballistika zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilgan. Jumladan:

avtomatlashtirilgan ballistik identifikatsiya tizimlari;

elektron ma’lumotlar bazalari;

yuqori aniqlikdagi mikroskoplar;

3D skanerlash va modellashtirish texnologiyalari.

Xulosa qilib aytganda, kriminalistik ballistika kriminalistik texnikaning muhim va ajralmas qismi hisoblanadi. U o‘qotar qurollar bilan bog‘liq jinoyatlarni tergov qilishda asosiy vositalardan biri bo‘lib, dalillarni aniqlash, tahlil qilish va baholash orqali jinoyatni to‘liq ochishga xizmat qiladi. Zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan holda kriminalistik ballistika jinoyatchilikka qarshi kurashishda yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Shu bois ushbu yo‘nalishni yanada rivojlantirish, ilmiy va amaliy jihatdan takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
3. Kriminalistika: darslik / R.S. Belkin tahriri ostida. – Moskva: Norma, 2019.
4. Volynskiy V.A. **Kriminalistik ballistika asoslari**. – Moskva: Yuridik adabiyotlar, 2018.
5. Shavkatov Sh. **Kriminalistika (umumiy qism)**. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020.
6. Axmedov B. **Kriminalistik texnika asoslari**. – Toshkent: Fan, 2021.
7. Mo‘minov A. **Sud ekspertizasi asoslari**. – Toshkent: Adolat, 2019.
8. Sa’dullayev D. **O‘qotar qurollar va ularning kriminalistik tadqiqi**. – Toshkent: TDYU, 2022.
9. Mirenskiy B.A. **Kriminalistika texnikasi**. – Moskva: INFRA-M, 2017.
10. **Internet manbalari**:

11.www.lex.uz (O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi)

12.www.cyberleninka.ru (ilmiy maqolalar bazasi)

13.www.sciencedirect.com (xalqaro ilmiy maqolalar platformasi)